

УДК 316.774 (477)

М. О. Кириченко
*доктор філософії, професор кафедри державної служби і менеджменту освіти,
член-кореспондент Академії наук вищої школи України,
перший проректор – проректор з науково-педагогічної та навчальної роботи
ДВНЗ «Університет менеджменту освіти»
Національної академії педагогічних наук України*

ПРОБЛЕМИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Актуальність дослідження подолання проблем сталого розвитку інформаційного суспільства репрезентує собою модель розвитку соціуму, в яку включені інформаційні структури про світ-соціум-людину, акти дії-поведінки-мислення суб'єкта і держави відносно розвитку соціуму на його вищій інформаційній стадії. Інформаційне суспільство з його освітою, інформацією, наукою та технологіями стають вирішальними факторами та джерелами, що створюють неперевершені матриці цінностей в Інтернет-суспільстві та задають стиль і манеру соціокультурної екзистенції суб'єкта. В умовах глобалізації освітні, інформаційні та технологічні ресурси характеризуються надзвичайно нерівномірним розповсюдженням по світу (UNESCO, 1999), система освіти у більшості країн є технологічно відсталою і організаційно забюрократизованою, а віртуальна реальність виступає як простір соціалізації індивіда [1, с. 208-217]. Останнім часом відбулося вдосконалення телекомунікаційних систем, проте все ще існує значний розрив між країнами і регіонами всередині країн щодо якості інфраструктури, так і напруженості зв'язку. Побудова інформаційного суспільства є одним з центральних напрямків розвитку людства, у центрі якого є людина зі всією багатоманітністю інтересів, яка допомагає індивіду ефективно вирішувати індивідуальні і суспільні проблеми. Розвиток інформаційно-комунікативних технологій (ІКТ) забезпечує залучення індивіда до соціокультурної ситуації даного соціуму, а також має пріоритетне значення для проведення соціально-економічних реформ в Україні, для успішного розвитку яких необхідна розробка і реалізація національної програми діяльності, яка веде до досягнення узгоджених на міжнародному рівні цілей розвитку Тисячоліття, пов'язаних зі сталим розвитком цивілізації. У Декларації Тисячоліття, Монтерейському консенсусі та Йоганнесбургській Декларації і Плані виконання рішень, шляхом сприяння застосування продуктів, мереж, послуг на основі ІКТ, розроблена загальна концепція Плану дій, покликаних допомогти країнам у подоланні розриву у цифрових технологіях, сприятт національній безпеці держави [2, с. 528].

У 2000 р. уряди у світі серйозно сприйняли загрозу, яка була названа терміном «кіберзлочин», тому що безперервні хвилі вірусів мандрують Інтернетом, крєкери пробиваються крізь брандмауери (захисні елементи), крадуть номери кредитних карток, політичні активісти захоплюють веб-сайти, файли військових комп'ютерів розсилаються по всьому світу, а конфіденційне програмне забезпечення витягають навіть із внутрішньої мережі Microsoft. Попри мільярди доларів, які витрачаються на електронну безпеку, стало очевидним, що мережа безпечна настільки, наскільки вона гарантує безпеку її найслабшій ланки. Спеціалісти з даної проблеми зазначають: якщо зламати мережу у будь-якій точці, то можна досить легко рухатися її вузлами. Хакерство і крєкерство, якими займаються у глобальній мережі в умовах глобалізації, виявили безпомічність традиційних форм поліцейської охорони, яка укорінена у владі держави у межах її національних кордонів.

Суверенність держави завжди починалася з контролю над інформацією, а цей контроль повільно, але впевнено підірвав в умовах формування інформаційного суспільства [3, с. 13-24]. Через глобальний характер Інтернету у найважливіших урядів виникла необхідність діяти спільно, створюючи новий, глобальний простір для дій урядів. Зустріч клубу «Вісімки» у Парижі у червні 2000 р. виробила настанови до дій, оскільки Рада Європи висловила своє занепокоєння і

Уряди прийняли конвенцію проти кіберзлочинів, підготовлену агентствами безпеки європейських країн, в якій розроблені рекомендації глобальним компаніям програмного забезпечення щодо спроби контролювати спілкування в Інтернеті. Проте, як свідчить практика, положення цих політичних дій на протязі подальших років постійно оновлювалися. Нова архітектура Інтернету та новий кодекс став базовим інструментом контролю, надаючи можливість традиційним формам державної влади здійснювати регулювання й політичний контроль над інформаційним простором Інтернету.

Процеси суперечливих соціальних змін в інформаційний вік обертаються навколо боротьби за перетворення нашого існування через побудову інтерактивних мереж як форм організації та мобілізації. Інтернет забезпечує, щоб кожна людина і соціальні рухи включалися у створення нового суспільства, яке йменується інформаційним, що виробляє нові геопродукти для масового споживання [4, с. 487-492]. У зв'язку з цими процесами трансформується і Інтернет, який з інструмента організації бізнесу та комунікаційного середовища стає важелем соціальної трансформації. Інтернет надає горизонтальний, неконтрольований, відносно дешевий канал комунікації, як один-до-одного, так і один-до-багатьох.

Мета наукового дослідження – концептуалізація сталого розвитку інформаційного суспільства в умовах глобалізації шляхом виявлення проблем інформаційного суспільства та підвищення конкурентоспроможності країни на міжнародній арені. Задачі дослідження: 1) проаналізувати проблеми інформаційного суспільства та знайти шляхи їх подолання; 2) конкретизувати фактори, що стримують розвиток інформаційного суспільства, які відображають різні стадії розвитку країн, які досягли різних рівнів завдяки технологічному прогресу та інших змін, що трансформують сучасний соціум; 3) виявити переваги, які могли б компенсувати істотні проблеми і забезпечити рух у напрямку побудови глобального інформаційного суспільства; 4) проаналізувати заходи, які розробили країни щодо власної стратегії застосування ІКТ з метою стійкого розвитку, встановлених ООН у Декларації Тисячоліття [5].

Безперечно, що інформаційне суспільство породжує безліч проблем, яке часто веде до поглиблення кризи, яка культивується часто Інтернетом і через Інтернет у вік Інтернету. При спільному розвитку Інтернету й суспільства глибоко змінюється вимір нашого життя. Влада початково реалізується при створенні та поширенні культурних кодів та інформаційного контенту. Контроль комунікаційних мереж стає інструментом, за допомогою якого інтереси та цінності перетворюються у керівні норми поведінки людини. Цей рух продовжує суперечливо розвиватися, як і у попередніх історичних контекстах. Проте Інтернет не є ні інструментом свободи, ні зброєю одностороннього домінування, прикладом чого є Сінгапур. Під керівництвом сильного та кваліфікованого уряду Сінгапур повністю скористався технологічною модернізацією як інструментом розвитку. Одночасно він широко розглядається як одна з найбільш виточених авторитарних систем в історії. Намагаючись скерувати цей рух, уряд Сінгапуру поширював використання Інтернету серед своїх громадян, утримуючи політичний контроль за його використанням через цензуру провайдерів, Інтернет-послуг, проте навіть у Сінгапурі громадянське суспільство змогло скористатися Інтернетом для розширення свого простору свободи, для виступу на захист прав людини та висловлення політич-

них поглядів у політичних дискусіях. Це свідчить про те, що Інтернет пропонує надзвичайний потенціал для вираження громадянських прав і для представлення людських цінностей, проте він не може замінити соціальні зміни чи політичні реформи. В умовах глобалізаційної реальності технологіям контролю були протиставлені технології свободи у контексті формування освітньої культури інформаційного суспільства [6, с. 225-232].

На нашу думку, слід конкретизувати фактори, що стримують розвиток інформаційного суспільства в Україні, які відображають різні стадії розвитку країн, які досягли різних рівнів завдяки технологічному прогресу та інших змін, що трансформують сучасний соціум у контексті інформатизації соціуму [7, с. 222-226] : 1) більш низький розвиток інформаційно-комунікаційної структури, чим в інших високорозвинутих країнах Заходу та Сходу; 2) низький рівень життя більшої частини населення, що обмежує платіжний попит і доступ до глобальних комунікаційних мереж; 3) слабка підготовленість населення до життя в інформаційному суспільстві, відсутність мотивації для використання сучасних ІКТ через їх неосвіченість про їх можливості, традиційна пасивність та інерція у використанні інформації; 4) відсутність доктрини розвитку трансформації інформаційного суспільства у глобальне інформаційне суспільство, що не дозволяє вирішувати економічні та організаційні проблеми «електронного розвитку», розрахованого на тривалу перспективу; 5) відсутність інвестиційної політики для фінансування перспективних програм і проєктів, що реалізують стратегію розвитку інформаційного суспільства в Україні; 6) недосконалість і неповнота законодавчої та нормативної бази для стимулювання процесів інформатизації для розвитку економіки, що базується на інформації та знаннях; 7) відсутність програми зв'язку ІКТ з освітянським процесом на всіх рівнях освіти і нерозвиненість сучасних електронних форм ведення бізнесу.

З іншої сторони, Україна завжди володіла рядом відомих переваг, які могли б компенсувати істотні проблеми і забезпечити рух у напрямку побудови глобального інформаційного суспільства: 1) наявність високого наукового, освітнього і культурного потенціалу, а також самобутньої національної культури; 2) наявність серйозних теоретичних розробок світового рівня у сфері інформатики; 3) стратегія пріоритетної інформатизації направленої на удосконалення національної інформаційної інфраструктури, зорієнтованої на забезпечення конкурентоспроможності та прискорення економічного розвитку; 4) формування і розвиток вітчизняного ринку інформаційних та комунікаційних технологій; 5) аналіз та оцінка прогресу, досягнутого у ліквідації розриву у цифрових технологіях та встановлення конкретних показників, які можуть слугувати корисними для здійснення дій та оцінки прогресу у досягненні загальних цілей інформаційного суспільства; 6) подальший розвиток компаній і фірм, що ведуть професійну діяльність на ринках ІКТ і обслуговують сегменти цього ринку, з метою вирішення нових проблем інформаційного суспільства; 7) накопичення певного досвіду побудови бізнес-моделей реального виробництва товарів і послуг, що використовують сучасні ІКТ та слугують певними цільовими показниками росту рівня підключення і доступу до застосування ІКТ у рамках виконання Плану дій, які повинні бути реалізовані; 8) створення певного базису для законодавчого і нормативного забезпечення розвитку ІКТ, щоб сформувані потенціал, що знаходиться у знаннях та ІКТ, та поставити його на службу розвитку як людини, так і суспільства, що зафіксовані у Декларації Тисячоліття про сталій розвиток; 9) комп'ютеризація певних сфер галузей господарства, зокрема банківської та сфери публічного управління та адміністрування, яким належить провідна роль у виробленні та здійсненні перспективних та стійких національних електронних стратегій; 10) забезпечення підключення до ІКТ сіл, університетів і коледжів, науково-дослідних центрів, публічних бібліотек, культурних центрів, музеїв, поштових відділень, архівів, центрів охорони здоров'я, початкових і середніх шкіл, для чого створити технічні умови, які б спри-

яли використанню Інтернет для цілей розвитку Тисячоліття; 11) використання ІКТ у реальному бізнесі, політиці та управлінні, охороні здоров'я та культурі, науці та освіті, провідна роль яких належить створенню інформаційного суспільства та здійсненню ініціатив у сферах розвитку, що відносяться до ІКТ, сприяючи нарощуванню людського (інтелектуального) капіталу; 12) втягнення України у глобальні інформаційні процеси, що сприяють формуванню глобального інформаційного суспільства у контексті глобалізації та інформатизації освіти [8, с. 192-200].

В умовах глобального розвитку людства кожна людина повинна мати доступ до інформації та засобів ІКТ, щоб вирішувати безліч проблем, для вирішення яких необхідна повномасштабна участь і взаємодія держави, ділових кіл і громадянського суспільства на міжнародному, регіональному, національному та місцевому рівнях. Накопичений у нашій країні потенціал – знанневий, науково-технічний і освітянський – повинен бути використаний з метою розвитку інформаційного суспільства, націленого на формування «знанневої» креативної економіки та розвиток креативної людини. Переваги ІКТ реалізуються у повній мірі при забезпеченні надійності і безпеки відповідних технологій, боротьбі з кібератаками та кіберзлочинами, тому важливе значення має робота, що проводиться міжнародними організаціями щодо оперативного реагування на випадки порушення інформаційної безпеки, обміну інформацією і технічними засобами боротьби з порушеннями в інформаційному просторі. Тому ми вважаємо доцільним здійснити аналіз відповідних і потенційних загроз інформаційної безпеки, а також боротьбу з цими загрозами, а саме – розширення масштабів міжнародної співпраці у сфері забезпечення безпеки інформаційних та комунікаційних мереж і систем [9, с. 46-50].

Для отримання максимальних переваг від здійснюваних ініціатив слід включати **принцип стійкості**, що сприятиме успішному вирішенню вищеперахованих проблем. Приватний сектор повинен брати участь у конкретних проєктах розвитку інформаційного суспільства на місцевому, регіональному та національному рівнях. Україна повинна культивувати партнерство між державним і приватним секторами для вирішення проблем інформаційного суспільства, забезпечення його національної безпеки та боротьби з кіберзлочинами. До 2030 р. відповідні фінансові установи та міжнародні організації повинні розробити власні стратегії застосування ІКТ з метою стійкого розвитку, у тому числі до стійких схем виробництва і споживання, які повинні бути ефективним інструментом сприяння досягненню цілей, встановлених ООН у Декларації Тисячоліття. З цією метою слід виробити низку заходів щодо: 1) створення схем бізнес-інкубаторів; 2) надання венчурного капіталу на національному і міжнародному рівнях; 3) упровадження державних інвестиційних фондів, у тому числі для мікрофінансування малих, середніх та мікропідприємств; 4) реалізація стратегії залучення інвестицій; 5) проведення заходів на підтримку експорту програмного забезпечення; 6) підтримка мереж для науково-дослідних та конструкторських робіт та парків з програмного забезпечення [10, с. 266-278].

Інфраструктура є основою для досягнення цілей по охопленню всіх жителів планети цифровими технологіями, тобто надання універсального, стійкого, повсюдного і допустимого у ціновому відношенні доступу до ІКТ для всіх для полегшення доступу до віддалених районів. Органи публічного управління та адміністрування повинні у рамках державної національної інформаційної політики виробляти у рамках національних електронних стратегій відповідну політику і стратегію забезпечення універсального доступу і визначити засоби їх реалізації. Для розвитку стійкості (сталості) інформаційного суспільства необхідно розвивати і укріплювати інфраструктуру національних, регіональних та міжнародних мереж широкосмугового зв'язку, включаючи супутникові та інші системи, для сприяння забезпечення пропускну здатності. Розвиток глобального інформаційного суспільства вимагає: 1) розширити доступ до орбітальних ресурсів, забезпечити глобальну гармонізацію використання

частот та глобальну стандартизацію систем; 2) заохочувати глобальні послуги високошвидкісного супутникового зв'язку для районів, що обслуговуються у недостатній мірі, зокрема у віддалених, малонаселених пунктах; 3) спонукати до розвитку інших систем, здатних забезпечити високоякісне підключення та розвиток інформаційного менеджменту [11, с. 208-217].

Існує потужний запобіжний засіб, який міг би зміцнити безпеку у всій системі. Якщо ціла мережа буде здатна захистити себе на рівні окремих її компонентів, вторгнення у мережу стає набагато складнішим. Це одна із спроб держав утримати певний рівень контролю над інформаційними потоками. Україна виступає за збереження різноманітності інформаційного суспільства, подальший розвиток наукових досліджень і підготовки кваліфікованих кадрів у сфері ІКТ; більш широке використання інтелектуального потенціалу України у глобальному розподілі праці через участь у міжнародних проєктах. Безперечно, що необхідна співпраця з міжнародними організаціями та інвесторами у сфері розвитку ІКТ у наступних пріоритетних напрямках: 1) розвиток сфери соціально-значущих інформаційних послуг, насамперед телемедицини та дистанційної освіти; 2) створення системи ІКТ, що покликана забезпечити рівні права і можливості для населення у віддалених, малонаселених районах; 3) використання високошвидкісних каналів зв'язку для національних науково-освітніх мереж; 4) широкого доступу населення до глобальних інформаційних ресурсів. Всі вище перераховані заходи сприяють формуванню концепції сталого розвитку інформаційного суспільства та виробленню його ідеології.

Література:

1. Власенко Ф. П. Віртуальна реальність як простір соціалізації індивіда / Ф. П. Власенко // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії: [зб. наук. пр.]. – Запоріжжя: Вид-во ЗДІА, 2014. – Вип. 56. – С. 208-217.
2. Власюк О. С. Національна безпека України: еволюція проблем внутрішньої політики / О. С. Власюк. К.: НІСД. – 2016. – 528 с.
3. Воронкова В. Г., Соснін О. В. Формування інформаційного суспільства в Україні: виклик чи потреба часу? / В. Г. Воронкова, О. В. Соснін // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії: [зб. наук. пр.]. – Запоріжжя: ЗДІА, 2015. – № 60. – С. 13 – 24.
4. Воронкова В. Г., Нікітенко В. О. Сучасна геокультура як соціокультурний феномен культурної глобалізації / Гілея: науковий вісник: [зб. наук. пр.]. – К.: Вид-во УАН ТОВ «НВП» «ВІР», 2013. – Вип. 72. – С. 487 – 492.
5. Воронкова В. Г. Філософія розвитку сучасного суспільства: теоретико-методологічний контекст. Монографія / В. Г. Воронкова. – Запоріжжя: РВВ ЗДІА, 2012. – 262 с.
6. Кивлюк О. П. Освітня культура інформаційного суспільства в контексті глобалізаційної реальності / О. П. Кивлюк // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії: [зб. наук. пр.]. – Запоріжжя: Вид-во ЗДІА, 2016. – випуск № 67. – С. 225 – 232.
7. Кивлюк О. П. Моделювання інформаційних процесів в контексті інформатизації суспільства / О. П. Кивлюк // Гілея: науковий вісник: [зб. наук. пр.]. – К.: Вид-во УАН ТОВ «НВП» «ВІР», 2014. – Вип. 80. – С. 222 – 226.
8. Кивлюк О. П. Глобалізація та інформатизація освіти в предметному полі філософії освіти / О. П. Кивлюк // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії: [зб. наук. пр.]. – 2014. – Вип. 57. – С. 192–200.
9. Кириченко М. О. Інформатизація як фактор оптимізації ідеології інформаційного суспільства та забезпечення його сталого розвитку / М. О. Кириченко // Scientific Journal «ScienceRise: Pedagogical Education». – № 1 (9) 2017. – с. 46–50.
10. Максименюк М. Ю., Нікітенко В. О. Інформаційно-комунікативне суспільство як різновид складної соціальної системи і взаємодії / М. Ю. Максименюк, В. О. Нікітенко // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії: [зб. наук. пр.]. – Запоріжжя: Вид-во ЗДІА, 2016. – Випуск № 66. – С. 266 – 278.
11. Мельник В. В. Формування концепції інформаційного менеджменту: сутність, задачі, основні напрями розвитку /

В. В. Мельник // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії: [зб. наук. пр.] – Запоріжжя: Вид-во ЗДІА, 2014. – Випуск № 56. – С. 208 – 217.

Анотація

Кириченко М. О. Проблеми сталого розвитку інформаційного суспільства в умовах глобалізації. – Стаття.

Мета статті – виявити проблеми нерівномірності сталого розвитку інформаційного суспільства, які у значній мірі знижують конкурентоспроможність країни на міжнародній арені, оскільки не відповідають добі Інтернету. Актуальність теми у тому, що стаття акумулює наукові засади сталого розвитку інформаційної цивілізації, яка є головною тенденцією розвитку сучасного світу. Великої актуальності набуває формування інформаційно-комунікативного соціуму, в основі якого спілкування і комунікація як головні проблеми сталого розвитку інформаційного суспільства. Розкрито, що ключова економічна, політична, культурна діяльність структурована навколо Інтернету та упровадження «знаннєвої» економіки. Методологія – метод інформационалізму, що допомагає глибоко проаналізувати проблеми інформаційного суспільства та Інтернет-економіки та проникнути у складні проблеми сталого розвитку інформаційного суспільства, вирішення яких необхідно для того, щоб підвищити конкурентоспроможність країни на міжнародній арені. Наукова новизна дослідження у тому, що сталий розвиток інформаційного суспільства майже не досліджений, тому що проблема сталості розглядається в основному відносно економіки сучасного українського суспільства, а не відносно інформаційного суспільства. Тому цей напрям майже не досліджений у вітчизняній філософській літературі. Результати дослідження – сформовано концепцію сталого розвитку інформаційного суспільства за доби глобалізації, її поняттєво-категоріальний апарат та напрями оптимізації сталого розвитку інформаційного суспільства.

Ключові слова: інформаційне суспільство, сталий розвиток, проблеми сталого розвитку, інформаційно-комунікативний соціум, глобалізація, нерівномірний розвиток, кіберзлочинність.

Аннотація

Кириченко Н. А. Проблемы устойчивого развития информационного общества в условиях глобализации. – Стаття.

Цель статьи – выявить проблемы неравномерности устойчивого развития информационного общества, которые в значительной мере снижают конкурентоспособность страны на международной арене и не отвечают эпохе Интернета. Актуальность темы в том, что статья аккумулирует научные основания устойчивого развития информационной цивилизации, которая является главной тенденцией развития современного мира. Большую актуальность приобретает формирование информационно-коммуникационного социума, в основе которого общение и коммуникация как главные проблемы устойчивого развития информационного общества. Раскрыты причины того, что ключевая экономическая, политическая, культурная деятельность структурирована вокруг Интернета и внедрения «экономики знаний». Методология – метод информационализма, который помогает глубоко проанализировать проблемы информационного общества и Интернет-экономики и проникнуть в трудности устойчивого развития информационного общества, решение которых необходимо для того, чтобы повысить конкурентоспособность страны на международной арене. Научная новизна исследования в том, что устойчивое развитие информационного общества почти не исследовано, поэтому проблема устойчивости рассматривалась в основном относительно экономики современного украинского общества, а не относительно информационного общества. Поэтому это направление почти не исследовано в отечественной философской литературе. Результаты исследования – сформирована концепция устойчивого развития информационного общества в период глобализации, ее понятийно-категоріальний апарат и направления оптимизации устойчивого развития информационного общества.

Ключевые слова: информационное общество, устойчивое развитие, проблемы устойчивого развития, информационно-коммуникационный социум, глобализация, неравномерное развитие, киберпреступность.

Summary

Kyrychenko M. A. Problems of sustainable development of information society in globalization conditions. – Article.

The article aims at identifying the problems of the sustainable development of the information society, which greatly reduce the country's competitiveness on the international scene because they don't meet the requirements of the Internet age. The article covers the scientific foundations of sustainable development of the information civilization being the main trend in the development of the modern world. The formation of an information and communication society, which is based on communication as the main aspect of sustainable development of the information society, is gaining great importance. It has been shown that the key economic, political, and cultural activities are based on the Internet and the „knowledgeable” economy. Methodology is a method of informationalism that helps to

analyze the problems of the information society and the Internet economy as well as to solve the complex problems of the sustainable development of the information society to increase the competitiveness of the country on the international scene. Due to the fact that the sustainable development of the information society has been poorly reflected in the Ukrainian philosophical literature and wrongly considered in the context of the economy of modern Ukrainian society rather than in the context of the information society, the author takes a novel approach to studying the sustainable development of the information society. The results of the study include the formulation of the concept, categories and ways of optimization of the sustainable development of the information society in the age of globalization.

Key words: information society, sustainable development, problems of sustainable development, information and communication society, globalization, uneven development, cyber-crime.